י.-ל. פּרץ

דער זיווג

אָדער

שׂרה בת טובֿים

1

און די מעשׂה וואָס איך וועל איצט דערציילן, איז אַן אויסטערליש-ווונדערלעכע מעשׂה און -- אַן אמת גמור. זי איז אין קיין שום ספֿר נישט געדרוקט, אין קיין קהלישן פּנקס נישט פֿאַרשריבן; איך האָב זי בקבֿלה איש מפּי איש און שטאַמט פֿון אַ גרויס אָרט...

און געשען איז די מעשׂה פֿאַרצײַטנס, ווען עס זענען נאָך אַזוי פֿיל שטעט און דערפֿער נישט געווען; אַ וועלט מיט „וואַלד-אויס, וואַלד-אײַן", און געטראָפֿן האָט זיך עס אין מערן דער מדינה, אַ ייִדישע קהילה איז זעלטן, משפּחות-ווײַז אין דערפֿער פֿאַרזייט, אין וועלדער צעשפּרייט, אָן תּורה, אָן תּפֿילה בצבור, אויסער ימים נוראים, ווען מען ציט מיט קינד און קייט אין די ווײַטע שטעט אַרײַן.

זיצט זיך דעמאָלט אַ ייִד אַ שווײַגער בײַ'ן אַ גראַף אין אַ דאָרף; פּרנסה רינט איבערן מויל... 500 קי מעלקט ער דעם גראַפֿס; זײַנע אייגענע אויך אַ ביסל. האָט ער אַ פֿולן קעלער מיט פּוטער און קעז, אַ בוידעם מיט תּבֿואות, פֿלאַקס און פֿעלעכלעך, און דער טײַסטער אין בוזעם וואַקסט אין דער דיק, און דאָס קניפּל בײַ דער שווײַגערין באַזונדער, און אַ זון וואַקסט אַ געזונטער, אַ ווילער, ווי אַ יונגער בוים אין וואַלד.

Copyright ©2002 Leonard Prager. All Rights Reserved.

און פֿונדעסטוועגן, איין מאָל אין אַווינטער נאַכט, זיצט דער שווײַגער בײַ'ן אַ וועקסן-ליכט בײַם טיש איבער די חשבֿונות, מיט דער שפּיץ ווײַסלעכער באָרד צווישן די ציין, דער שטערן געדונצלט, ווי פֿון שווערע זאָרג, און קוקט מיט פֿאַרנעפּלטע אויגן אין פֿענצטער אַרײַן...

-- דו זינדיקסט, מײַן מאַן! – וועקט אים פֿון די געדאַנקען דער שווײַגערנס קול. פֿון דער צווייטער שטוב איז זי אַרײַנגעקומען, צום שלאָפֿנדיקן זון געקוקט, און איר פּנים שטראַלט.

„הערסט, איבערגעבויגן האָב איך זיך איבער אים... די בעקלעך רויטלען זיך, ווי אַ פֿרישער פֿרימאָרגן און דער אָטעם איז רויִק און שטיל, און שמעקט נאָך פֿרישע עפּל..."

-- דאָס איז טאַקע מײַן זאָרג, -- ענטפֿערט דער שווײַגער. – מען ווינט אין אַ דאָרף, ווײַט פֿון אַ ייִדישער קהילה, און יאָרן ציִען, יאָרן פֿליִען, ווו נעמט מען אַ שידוך פֿאַר אונדזער זון, ווי אַזוי וועט מען אים פֿאַרקנסן?

-- גאָט וועט העלפֿן – טרייסט די שווײַגערין, -- ער האָט ביז אַהער אונדז נישט פֿאַרלאָזט...

-- אָט דאָס איז עס טאַקע, -- מאַכט דער שווײַגער, -- גאָטס הילף דאַרף מען, און אין וועלכן זכות? קיין יודע ספֿר בין איך נישט, לערנען לערן איך נישט, צווישן ייִדן ווינט מען נישט, נאָר איין מצווה קאָנען מקיים זײַן, -- הכנסת-אורחים הייסט די מצווה – און זע! – ער ווײַזט איר מיטן בליק צום פֿענצטער-צו – איז אָנגעפֿאַלן אַ שניי פֿון הימל, אַ גרויסער שניי, האָט ער די שטעגן פֿאַריאָגט, די וועגן פֿאַרשיט, און טעג און אפֿשר וואָכן, וועט קיין אורח איבער דער שוועל נישט קומען...

הייבט ער זיך אויף, און גייט אַרויס, זען, וואָס אין דרויסן טוט זיך. זי נעמט זיך די בעטן צורעכטצומאַכן, זוימט ער זיך אָבער צו לאַנג, ווערט איר אומעטיק, לאָזט זי אָפּ דאָס בעטגעוואַנט, גייט צום פֿענצטער צו און פּויקט מיט די דיקלעכע פֿינגער אין דער שויב צום מאַן אַרויס.

איז אָבער די שויב געפֿרוירן, קלינגט זי העל נישט אָפּ; כאַפּט זי די שאַל אויף זיך, און גייט נאָך דעם מאַן פֿאַר דער טיר, זעט זי, אַז דער מאַן, וואָס הערט נישט אירע טריט און קערט זיך נישט אום, שטייט פֿאַרקוקט אויפֿן וועג פֿון וואַלד אַרויס. קוקט זי אים, פֿאַרוווּנדערט, נאָך. זעען זיי בײדע צוזאַמען, ווי איבערן פֿאַרשיטן וועג פֿון וואַלד גייט אַ געשטאַלט אַ ווײַבערישע, אין אַ הויב אַ הויכע, אין אַ טערקישער שאַל. און די שאַל איז איבער די אַקסל נאָר פֿאַר שיינקייט וועגן פֿאַרוואָרפֿן, גלײַך אַ לינדע זומער-נאַכט; נישט אײַנגעוויקלט איז זי אין דער שאַל, פֿרײַ פליען רעכץ און לינקס די עקן פֿון איר, גלײַך זיי וואָלטן אירע פֿליגל געווען... און נישט זי גייט אין שניי, זי שווימט איבערן שניי, קיין פֿוס פֿאַלט נישט אַרײַן, לאָזט קיין ציינכן איבער.

קוקן זיי אַזוי בײדע פֿאַרגאַפֿט, ביז די געשטאַלט קומט צו צו זיי און פֿרעגט, צי קען זי נישט רוען אַ שעה בײַ זיי אין שטוב...

קומט דאָס פּאָרפֿאָלק אַ ביסל צו זיך, קוקן זיך איבער, פֿירן מיט גרויס פֿרייד דעם ווײַבערישן ווונדערלעכן גאַסט אין שטוב אַרײַן, גאָט האָט זיי אַ גאַסט באַשערט; און ווילן וועקן דעם משרת, הייסן מאַכן וואַרעמס אַ גלעזל; און די שווײַגערין לויפֿט צו צו דער שאַנק און עפֿנט זי ברייט און וויל אַרויסנעמען פֿון שענסטן און בעסטן עסן און טרינקען, און אײַנגעמאַכץ, און זיסן בראָנפֿן אַ ביסל, דער אויסטערלישער גאַסט זאָגט אָבער: ניין! זי וועט גאָרנישט פֿאַרזוכן, גאָרנישט טועם זײַן, אַז זי דאַרף נישט, נאָר

אָפּרוען וויל זי זיך אַ ביסל, זי גייט אין אַ נייטיק שליחות... גיט זיך די שוויגערין אונטער, צינדט אָן נאָך אַ וועקסן ליכט, פֿירט דעם גאַסט אין אַ באַזונדער חדר אַרײַן; ווײַזט-אָן אויף אַ גרויס בעט, אויף בעטגעוואַנט ווי שניי, קישנס פּוכענע, אַ לײַכט וואַרעם איבערבעט... און ווילט איר נישט עסן, נישט טרינקען, שלאָפֿט אײַך געזונטערהייט.

שלאָפֿן אָבער, זאָגט די געשטאַלט, וועט זי נישט, נאָר אָפּרוען אַ ביסל, ווײַל זי האָט נאָך אַ ווײַט שליחות. און אַז די שווײַגערין וויל זי איבערלאָזן אין שטוב, האַלט זי זי אײַן און פֿרעגט, וויפֿל עס קומט פֿאַרן חדר, וואָרום אַוועקגיין וועט זי שטיל, און וויל קיינעם נישט וועקן, וויל זי איבערלאָזן געלט.

שפּרינגט די שווײַגערין אָפּ טיף געקרענגט: קיין געלט נעמט זי נישט, אויף קיין פֿאַל נישט... דאָס איז דאָך די איינציקע מצווה, וואָס זיי קאָנען מקיים זײַן אין דאָרף; אין דעם זכות נאָר העלפֿט זיי דאָך גאָט, און וועט – גיט זי מיט גרויס בטחון צו – ווײַטער העלפֿן!

צעשמייכלט זיך די געשטאַלט און פֿרעגט:

-- פֿעלט אײַך עפּעס דען? האָט איר נאָך אַ בקשה צו גאָט?

-- חס-ושלום!... מ'זע'מיר, ברוך השם, איך און מײַן מאַן געזונט, און אונדזער זון זאָל לעבן אוודאי... און פּרנסה, ברוך השם, איבערן מויל... נאָר וועגן אַ זיווג גייט...

און זי דערציילט וועגן איר זון, וואָס ווערט 17 יאָר אַלט... און מען ווינט אין אַ דאָרף, צו'ן אַ קהילה איז ווײַט...

-- און וואָס טוט איר דערצו?

-- מען האָפֿט צו גאָט, מען בעט זײַן ליבן נאָמען... דער מאַן אויף זײַן לשון, זי אויף איר לשון... אַלע געבעטן בעט זי אויס, אַלע תּחינות קאָן זי אויסווייניק כּמעט, שׂרה בת טובֿימס אַלע זיסע, האַרציקע תּחינות...

נאָר איינע, דער עיקר, האָט זי שוין מיט טרערן דורכגענעצט, די זיווג-תּחינה...

-- גאָט וועט העלפֿן, שמייכלט די געשטאַלט... איך בין זיכער, שמייכלט זי... אַ סימן האָט איר, קיין געלט פֿאַרן חדר ווילט איר נישט, גיב איך אײַך אַ מתּנה פֿאַר אײַער זונס כּלה וועגן...

אַזוי זאָגט זי עס, און נעמט דערבײַ פֿון אונטער דער טערקישער שאַל די מתּנה אַפֿיר: אַ פּאָר גאָלדענע פּאַנטאָפֿלעך מיט פּערעלעך באַנייט... בליצט עס אין דער שווייַגערנס אויגן, שטופּט איר די געשטאַלט די פּאַנטאָפֿעלעך אין דער האַנט אַרײַן און זאָגט:

-- „אַ מתּנה פֿון שׂרה בת טובֿים", און פֿאַרשווינט...

און אַז דער שווײַגער האָט זיך נישט געקאָנט אויפֿן ווײַב דערוואַרטן, האָט אָנגעקלאַפּט אין טיר און נישט באַקומענדיק קיין ענטפֿער, דערשראָקן די טיר געעפֿנט, זעט ער, דאָס ווײַב שטייט אַליין אין מיטן שטוב מיט אַן אָפֿן מויל, אויסגעגלאָצטע אויגן און גאָלדענע פּאַנטאָפֿעלעך אין דער האַנט.

2

אין דער זעלבער צײַט, אין דער זעלבער מדינה מערן, נאָר מײַלן, מײַלן ווײַט פֿון שווײַגער, און ניט ווייסנדיק פֿון שווײַגער, האָט אין אַ טיפֿן וואַלד אַ ייִד געוווינט, אַ קוילן-ברענער. האָט אַ שטיבל אין וואַלד און אַן אויוון געדונגען,

אויך בײַ'ן אַ גראַף. נאָר דער ייִד איז אַן אָרעמער געווען און אַ שווערע פּרנסה געהאַט: זאַמלען דאָס אָפּגעפֿאַלענע פֿון בוימער, זומער – אָפּגעדאַרטע צווײַגן, ווינטער – קאָרע געפּלאַצטע פֿון פֿראָסט און נאָך יעדן געוויטער – דאָס אָפּגעהאַקטע פֿון דונער און אָפּגעריסענע פֿון ווינט, און טראָגן צום אויוון און אויף קוילן פֿאַרברענען – קומט ער פֿאַרנאַכט אַהיים אַ מידער, אַ שוואַרצער... האָט אים אָבער זײַן ליבער נאָמען אַ זיס טעכטערל באַשערט (דער ייִד איז אַן אלמן געווען). קומט זי אים אַנטקעגן מיט פֿרייד, און העלפֿט אים וואַשן און איבערטון און גיט אים צו עסן און צו טרינקען און מאַכט אים פֿײַן דאָס געלעגער צורעכט...

און קאָן ער נישט אײַנשלאָפֿן, -- און, זײַט ער איז אַן אלמן געוואָרן, טרעפֿט זיך עס אים גאַנץ אָפֿט – צינדט זי אַ קינדל אָן, ווען קלאָרע נעכט, שטעלט זי זיך קעגן דער לבֿנה צום פֿענצטערל, און לייענט הויך אירע „הייליקע" ספֿרים אויף „עבֿרי-טײַטש", די מוטער האָט זי אויסגעלערנט, די ספֿרים בירושה געלאָזט: צאינה וראנה, קבֿ-הישר, תּחינות פֿון שׂרה בת טובֿים... לייענט זי אים הויך... ער, אַ פּראָסטער ייִד, הערט זיך אײַן, ביז די אויגן קלעפּן זיך אים צו, דאַכט זיך אים, אַז יענע לייענט, די מוטער לייענט, און ער שלאָפֿט רויִק אײַן, אײַנגעוויגט פֿון זיסן קול און די ווערטער די הייליקע...

קומט איר אַ מאָל אַ זייער האַרץ-ווייכיקע תּחינה אין דער האַנט אַרײַן, אַ תּחינה, וואָס אַ מאַמע זאָגט, ווען זי בעט זײַן ליבן נאָמען ווען אַ זיווג פֿאַר אַ קינד...

„און זע, ליבער, האַרציקער גאָט, פֿאַר מײַן ליבער, האַרציקער טאָכטער ווען אַ זיווג, אַ זיווג אַ כּשרן"... הויבט דאָס מיידל אָן צו פֿאַרשטיין, ווען וואָס עס גייט, האַקט זי אָפּ און וויל אַן אַנדער תּחינה נעמען, בעט זיך דער פֿאָטער:

-- ניין, טאָכטער לעבן, ניין... ווײַטער לייען... גיב מיר די הייליקע ווערטער אין מויל אַרײַן, לאָמיר בעטן בײַ גאָט פֿאַר דיר... אַ האַרץ האָב איך, טאָכטערשי, אַ פּולס, נאָר, אַ ייִד אַ פּראָסטער, קיין ווערטער האָב איך נישט...

מוז זי פֿאָלגן און לייענט ווײַטער און ווײַטער. ווי שמעקנדיקער בוימל גיסט זיך די תּחינה. לאַנג אײַנגעשלאָפֿן איז שוין דער פֿאָטער – זי מערקט עס נישט, ער שנאָרכט – זי הערט נישט און לייענט... און פּלוצלינג וועקט זיך אויף אַ נישט פֿאַרשטאַנען בענקעניש אין דעם מיידלס האַרץ, די יתומישע נשמה האָט זיך צו עפּעס פֿאַרבענקט... עס קלאַפּט דאָס הערצל-קליין, פֿײַכט און נעפּלדיק ווערן די אויגעלעך פֿאַרדעקט, די ריין-קינדעריש-בלויע, און דאָס קולעכל ציטערט און ציטערט און ווערט פֿון באַהאַלטענע טרערן פֿײַכט...

און אין מיטן – עפֿנט זיך די טיר און אין איר באַווײַזט זיך אַ ווונדערלעכע געשטאַלט... אין אַ הויב אַ הויכער און אַ טערקישער שאַל, די אויגן לײַכטן אַזוי לײַטזעליק זיס, אַז דאָס אײַנגעשרומפּענע פּנימל שטראַלט. -- טאַטע! וויל זי דעם פֿאָטער וועקן. לייגט אָבער די אַלטע אַ פֿינגער איבער די לעפֿצן, ווערט דאָס מיידל שטיל, בלײַבט זי, ווי אין אַ פֿאַרכּישופֿטן חלום שטיין. און די אַלטע גייט-צו צום טיש און זעצט זיך, און שטרעקט אויס די האַנט און ציט דאָס מיידל זיך צום האַרצן צו...

שרעק דיך נישט מיידעלע, -- זאָגט זי – שׂרה בת טובֿים בין איך... מײַנע תּחינות האָסטו געלייענט... און עס איז אַ שטילע נאַכט, האָב איך אין מײַן שטילער רו דײַן זיס קול געהערט, בין איך געקומען צו דיר און האָב דיר אַ מתּנה געבראַכט...

און נעמט פֿון אונטער דער טערקישער שאַל די מתּנה אַפֿיר:

-- זע, ליב קינד... אָט, סאַמעט געשוירענער אַ שטיק... אויף אַ בײַטעלע צוגעשניטן... און פּעל, אַלערליי קאָלירן זײַדענע פֿול, צום אויסנייען, דאָס בײַטעלע... און פֿעדעם נאָך דערצו זילבערנע, און גאָלדענע אויך אַ ביסל, און פֿליטערלעך דערצו, אויך זילבער און גאָלד... און אַזוי זעסטו נייט מען, טעכטערל, און אַזוי ווערט געשטיקט... האַלט די נאָדל פֿעסט, לויף מיט די פֿינגערלעך געשיקט... זעסט אַ מגן-דודל גייט, און אָט בליִען בלימעלעך אַרויס... פֿרישע, ווי אין וואַלד אין זומער-צײַט... אַ תּפֿילין-בײַטעלע ניי, אַ מתּנה מאַך, פֿאַר דײַן באַשערטן אַ מתּנה, ווי דײַן ליבע מאַמע האָט דײַן ליבן טאַטן געשענקט...

און די אַלטע לערנט, און דאָס מיידעלע שטיקט און העפֿט...

און אַז דער פֿרימאָרגן בליט, כאַפּט זיך דער פֿאָטער אויף, די טאָכטער זיצט אַליין אין שטוב מיט אַ תּפֿילין-בײַטעלע אין די הענט, סאַמעט, זילבער און גאָלד...

3

און אַז דער שווײַגערס זון איז אַלט געווען זיבעצן יאָר, האָט מען אים אַרויפֿגעזעצט אויף אַ וועגעלע און געשיקט אין דער וועלט אַרײַן זיך אַ כּלה זוכן צו שׂרה בת טובֿימס פֿאַנטאָפֿעלעך...

פֿאָרט ער וואַלד-אויס, וואַלד-אײַן, איבער דערפֿער און שטעט, כּלה-מיידלעך ווי זאַמד און ערד -- קיין איינער פּאַסן די פֿאַנטאָפֿעלעך נישט...

פֿאָרט ער אַ יאָר, פֿאָרט צוויי – נישטאָ און נישטאָ. פֿאַרלירט ער די אמונה דערין, קערט ער אַהיים; ער וועט טאַטע-מאַמע זאָגן: ס׳איז אַ חלום געווען. אַזוינע פֿיסלעך קליינע זײַנען נישט פֿאַראַן...

פֿאָרט ער אַהיים, און פֿאָרט, און פֿאָרט פֿון וועג אַראָפּ, און פֿאַרבלאָנדזשעט אין אַ וואַלד. דעמבעס מיט דעמבעס, ריזן בײַ ריזן שטייען, נישט אויס און נישט איַין. בלײַבט ער שטיין. פֿרײַטיק איז. די זון גייט-אונטער און לאָזט זיך, אַ פֿײַערדיקע קויל, אַלץ טיפֿער און טיפֿער אַראָפּ. דער אָוונט פֿאַלט-צו – שטעלט ער זיך „שיר השירים" זאָגן, און גייט, שיר השירים זאָגנדיק, אין וואַלד אַרום, האַלט זיך נאָר פֿון וועגעלע נישט ווײַט, און פֿון פֿערד, וואָס פּאַשעט זיך... און שטיל רוישט בײַם אָוונט-ווינטל דער וואַלד, גלײַך ער וואָלט אים „שיר השירים" נאָכגעזאָגט... און שטיל ווערט און טונקעלער. און פּלוצלינג פֿלאַמט צווישן די ביימער אַ פֿענצטערל אויף. לויפֿט ער צו מיט פֿרייד און קלאַפּט-אָן:

--ווינט דאָ אַ ייִד

-- אַ ייִד!

אַ ייִד קומט פֿון שטיבעלע אַרויס, באַווײַזט זיך אויף דער שוועל.

-- שלום עליכם, אַ ייִד!

-- עליכם שלום! – ענטפֿערט דער יונגער-מאַן – קאָן מען האַלטן שבת בײַ אײַך?

-- האַלטן יאָ – ענטפֿערט מיט אַ טרויעריקן שמייכל דער ייִד – נאָר עסן האָב איך נישט וואָס...

-- עסן האָב איך – ענטפֿערט דער יונגער מאַן – און טרינקען אויך. קומט מיט מיר צום וועגעלע צו, פֿון אַלעם גוטן אָנגעגרייט...

אין אַ שעה אַרום, נאָך קבלת שבת, זיצן זיי שוין ביידע נאָך קידוש בײַם טיש... און זינגען זמירות, און עסן... זעט דער

יונגער מאַן, ווי פֿון יעדן מאכל נעמט דער אַלטער און איז קוים וואָס טועם אַ ביסל, און טראָגט באַלד די רעשט פֿאַר דער טיר אַרויס, מיינט ער, פֿאַר אַ קעלבל צי אַן עוף... איז ער דאָך נישט אַזוי אָרעם, דער ייִד – פֿאַר וואָס האָט ער קיין שבת נישט געמאַכט? אַ יונגער-מאַן, פֿרעגט ער אים.

-- זאָגט דער אַלטער: -- ניין, אַן אָרעמער קוילן-ברענער בין איך... קיין קאַלב, קיין עופֿות פֿאַרמאָג איך נישט... נאָר אַ זיס טעכטערל האָב איך. באָרוועס גייט זי, נעבעך, שעמט זי זיך באָרוועסרהייט אין שטוב אַרייַנצוקומען... זיצט און עסט פֿאַר דער טיר...

נעמט דער יונגער-מאַן מיט האַרצקלאַפּעניש די גאָלדענע פּאַנטאָפֿעלעך פֿון בוזעם אַרויס און גיט זיי דעם אַלטן איבער: -- גייט, מעסט זיי אייַער טאָכטער אָן, צי זייַ פּאַסן, זעט...

קומט דער אַלטער צוריק: -- זיי פּאַסן...

4

און בייַם רייַכן שווייַגער איז אַ חתונה געווען... ער האָט מיטן קוילן-ברענער אַ שידוך געטאָן, און די חופּה האָט מען אין שטאָט געשטעלט. און אַז מען איז פֿון דער חופּה געגאַנגען, האָט זיך פּלוצלינג אַ געשטאַלט באַוויזן, אין אַ הויב אַ הויכער, אין אַ טערקישער שאַל, אַ פּנים אַן אַלטס נאָר אויגן לייַטזעליקע און יונגע, און האָט קעגן חתן-כּלה מיט אַ קוילעטש געטאַנצט...

און נישט אַלע האָבן געוווּסט, ווער דאָס איז...

באַאַרבעט און צוגעגרייט פֿון איציק גאָלדענבערג, רפֿאל פֿינקל, לעאָנאַרד פּראַגער און אַבֿרהם בֿרוך בערקאָוויץ